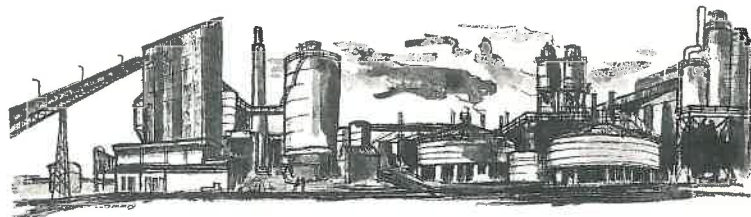

1892 - 1973

Bron:

Harrie Jaspers. "De poolse Arbeiders van de zinkfabriek " 1999
in: **Aa-kroniek** (uitgave van Heemkundekring 'De Baronie van Cranendonck')
18^e jaargang 1999 nr1 blz 1-9

DE POOLSE ARBEIDERS VAN DE ZINKFABRIEK IN BUDEL-DORPLEIN

Enige jaren geleden zag ik in het Memoriaal van de parochie Sint Jozef van Budel-Dorplein een foto met daarop zo'n 18 personen. Onder de foto stond geschreven: Paascommunie der Polen, 2-4-1949. Een tijdje terug zag ik Eddy Osinski in een programma over Dorplein op Brabant-TV. Ik dacht terug aan de foto en realiseerde me dat er afgelopen twee jaar weer twee "Polen" zijn overleden. Van de oudere generatie leven er nog vijf, waarvan twee in Dorplein en drie in Weert. Het leek me dan ook zinvol eens bij die oudere generatie op bezoek te gaan om te vragen wie er allemaal op deze foto staan, hoe zij indertijd in Dorplein verzeild zijn geraakt en wie er gebleven zijn.

Hoe de Polen bij ons terecht kwamen

De aanleiding dat de Polen bij ons terecht zijn gekomen is natuurlijk de Tweede Wereldoorlog. Ik hoef u hier niet te vertellen welke omstandigheden hebben geleid tot het uitbreken van deze oorlog. Dat hebt u ofwel zelf mee gemaakt of al talloze malen kunnen lezen, horen en zien: Misschien enkele regels hoe de situatie in Polen was. Nazi-Duitsland had zich in de 30-er jaren tot op de tanden bewapend en had eind jaren dertig reeds Oostenrijk en het Sudetenland geannexeerd. Polen zat in een moeilijke positie, tussen de Duitse en Russische grootmachten. In 1934 was er met Duitsland wel een niet-aanvalsverdrag gesloten, maar iedereen weet ondertussen wel wat deze verdragen waard waren. De Duitse agitatie nam ook voor Polen steeds dreigender vormen aan. Hitler eiste een corridor naar Oost-Pruisen door Polen en annexatie van Danzig (nu Gdansk), hetgeen door Polen werd afgewezen. Polen sloot hierop een verdrag met Engeland. Dit kon echter niet verhinderen dat de Duitsers op 1 september 1939 Polen binnenvielen. Hoewel de Polen zich heldhaftig verdedigden, moesten ze al snel capituleren voor de overmacht. Daarbij kwam nog dat ze op 17 september in de rug werden aangevallen door Rusland. Wat ze in Polen niet wisten was dat de ministers van buitenlandse zaken van Duitsland en Rusland, Von Ribbentrop en Molotow in augustus een niet-agressie verdrag hadden gesloten, waarbij ze Polen reeds verdeeld hadden! Na de inval in Polen kwamen op 3 september Frankrijk en Engeland in oorlog met Hitler-Duitsland. Polen werd na 17 september verdeeld tussen Duitsland en Rusland. In de door Duitsland bezette en deels geannexeerde gebieden werden jongemannen zomaar zonder vorm van proces of bericht opgepakt om voor de Duitsers te gaan werken. Dat was nog een graadje erger dan wat we in Nederland gewend waren. Hier kregen de mannen nog bericht dat ze zich moesten melden. In Polen niet, daar werden ze gewoon van de straat afgeplukt. In het begin waren er veel die het leger moesten helpen om

bijvoorbeeld aan het oostfront te helpen bij het maken van loopgraven, schuttersputjes en andere karweitjes voor het Duitse leger. Toen dat achter de rug was, werden de meeste Polen op transport gesteld naar Duitsland. Daar moesten ze de plaats innemen van de Duitse mannen, die nodig waren om oorlog te voeren. Ze moesten als dwangarbeiders gaan werken in de fabrieken of bij de boeren op het land. Dit duurde tot het einde van de oorlog. Afhankelijk van waar men tewerk gesteld was, werd men of door de Geallieerden of door de Russen bevrijd. Meteen daarna konden de Polen dienst nemen in het leger om ingezet te worden in bezettingsmacht en bewaking van Duitsland. Begrijpelijkerwijs kozen de meeste Polen voor aansluiting bij het Amerikaanse of Britse leger. Een aantal van hen ging zelfs voor korte tijd naar Engeland om daar opgeleid te worden. Medio 1947 was zo'n grote bezettingsmacht niet meer nodig en werd een gedeelte van de troepen ontbonden. De Geallieerde legers zaten toen in Duitsland met een groot aantal zogenoemde "displaced persons", waaronder ook de Polen. Zij konden emigreren naar een van de westerse landen of terug gaan naar huis. Polen was ondertussen een communistische satellietstaat van Rusland geworden en bijna geen van de Polen wilden terug naar huis. Zo waaiden ze uit over de westerse landen.

Ondertussen was in deze landen de industrie weer op volle toeren aan het draaien en had men een tekort aan arbeiders. Ook vanuit Nederland werden er in Duitsland van deze "displaced persons" geworven om in Nederland te komen werken. Via Venlo kwamen de Polen naar Nederland. Velen kwamen in eerste instantie te werken in de mijnen in Zuid-Limburg. Van hieruit zijn er toen ook een aantal bij de Zinkfabriek in Dorplein terecht gekomen.

De Polen, bij de Zinkfabriek in Budel-Dorplein

Zo kwamen er dus een aantal Polen te werken op de Zinkfabriek. De fabriek zorgde voor hun huisvesting. Natuurlijk werden ze allemaal ondergebracht in de Kantine, nu Asielzoekerscentrum.

In het begin kwamen de Polen nog geregeld bij elkaar, vooral bij kerkelijke gelegenheden. Zoals bijvoorbeeld ook ter gelegenheid van de Paascommunie op 2-4-1949, bij welke gelegenheid getoonde foto genomen is. De Poolse priester, Pater Piotr, die aangesteld was als aalmoezenier voor de Polen in heel Zuid-Nederland, kwam maandelijks de Polen in Dorplein bezoeken. Dit tot mei 1949. Laten we eens zien welke personen er hier op de foto staan en waar ze gebleven zijn. Van de Polen die hier zijn gebleven, vertel ik wat meer. Op de foto staan van links naar rechts en van boven naar beneden

1. Jozef Mamczyc, geboren 15-2-1923. Na de bevrijding heeft Jozef dienst genomen in het Amerikaanse bewakings- en bezettingsleger in Duitsland. Na bijna een jaar in de mijnen in Limburg gewerkt te hebben kwam hij in 1948 te werken op de Zinkfabriek. Hier heeft hij 14 jaar als chargeman (aan de zinkovens) gewerkt. Daarna heeft hij vanaf 1962 tot aan zijn pensioen gewerkt bij Thermopal (nu Hoechst) in Weert. Jozef trouwde met Bep Saes van Dorplein. Na hun trouwen hebben ze 14 jaar gewoond in de St. Servaasstraat in Dorplein en zijn daarna in Weert gaan wonen.
2. Mika Sprawka. Mika is na enkele jaren naar Duitsland terug gegaan.
3. Miétek Archangielski. Mietek is na zijn periode bij de Zinkfabriek in Heerlen in de mijnen gaan werken en werd op latere leeftijd kunstschilder.
4. Edward Hul, geboren 1-11-1925. Edward was gedurende de oorlog in Duitsland tewerk gesteld op een fabriek en later op een boerderij. Na de bevrijding kwam hij bij het Amerikaanse bezettingsleger. In 1947 kwam Edward, zoals bijna alle anderen, terecht bij de mijnen in Limburg, om in 1948 bij de Zinkfabriek te komen werken. Hier werkte hij zo'n 6 jaar, vier jaar bij de ovens en 2 jaar in de kantine. Na de zes jaar is hij weer in de mijn gaan werken. Edward trouwde met Margriet Dreesen van Weert. Na een half jaar in de kantine gewoond te hebben zijn ze in Weert gaan wonen.
5. Theo Tchorobay, geboren 17-2-1910 en overleden 2-11-1998. Theo werd geboren in Winnipeg in Canada, waarnaar zijn ouders waren geëmigreerd. Toen hij drie jaar was ging hij met zijn moeder terug naar hun land van herkomst, de Oekraïne. Hier deed hij zijn dienstplicht in een Kozakken regiment. Na zijn militaire dienst trouwde hij er en kreeg drie dochters en een zoon. Theo handelde in paarden, die hij overal van-

Theo Tchornobay

daan haalde, zelfs van over de grenzen. Toen de oorlog uitbrak, werd hij opgeroepen in het Pools leger. De streek waar hij woonde, maakte toen deel uit van Polen. Na de capitulatie van Polen, heeft hij een tijdje in een concentratiekamp doorgebracht. Daarna werd hij tewerk gesteld bij een boer in Duitsland. Hier vandaan is hij gevlucht en heeft zich aangesloten bij de Poolse divisie van het Amerikaanse leger, waarmee hij zowat heel Europa heeft doorgetrokken. Zo behoorde hij ook tot de Poolse divisie die Breda heeft bevrijd. Van zijn huis in de Oekraïne was niets meer over en ook zijn gezin was onvindbaar. Theo kwam, zoals de andere Polen, in 1947, te werken in een mijn in Limburg en in 1948 op de Zinkfabriek. Hier heeft hij gewerkt als chargeman bij de ovens en daarna nog een aantal jaren als gasstoker. Theo trouwde in 1952 met Drika Duisters (Drika van de Kèrnel) uit Budel. Zij hebben voornamelijk in Dorplein gewoond, totdat ze in een bejaardenhuisje gingen wonen. Zij kregen één kind, Henri, die in Dorplein woont (beheerder CVB-bank). Later hebben ze via het Rode Kruis getracht de familie, te achterhalen. De eerste vrouw en zoon van Theo hebben ze nooit meer gevonden. Wel zijn drie dochters. Theo is daar met zijn familie al eens

op bezoek geweest. Theo was wel een Oekraïner, maar werd toch gewoon als Pool beschouwd. Hij was gemiddeld zo'n 15 jaar ouder dan de andere Polen. Deze noemden hem dan ook Oiciec, hetgeen Papa betekent.

6. Pater Piotr, de poolse priester-aalmoezenier.
7. Kas (Kaziemerz) Osinski, geboren 26-9-1921 en overleden op 21-5-1987 in het ziekenhuis in Weert. Hij ligt begraven op het kerkhof in Dorplein. Kas moest, net als zijn broer in de oorlog werken bij een boer in de Elzas. Nadat men in de Elzas was bevrijd, nam hij dienst in het leger. Kas zwaaide af in mei 1947 en kwam naar Nederland om gedurende een klein jaar in de mijn Hendrik in Brunssum te werken. In 1948 kwam hij Kas te werken bij de Zinkfabriek, waar hij 33 jaar heeft gewerkt. In de oude fabriek altijd als chargeman aan de ovens. Kas trouwde met Bep Smolenaers van Weert. Na hun trouwen hebben ze altijd gewoond in de St. Paulusstraat in Dorplein.

Kas Osinski

8. Marjan Milczarek, geboren 3-10-1926. Marjan zat in de oorlogsjaren in het Poolse verzet en kwam als zodanig o.a in Verdun in Frankrijk terecht. Toen ze hier bevrijd werden, nam ook Marjan dienst bij het leger. In 1947 kwam hij bij de mijnen terecht en in 1948 bij de Zinkfabriek, waar hij bleef tot zijn pensioen, Marjan werkte bij de ovens en werd daar opzichter. Na de komst van de nieuwe fabriek werd hij wachtchef van de gieterij en als laatste werkte hij bij het erts-ontvangststation. Marjan trouwde met Gerda Aspers van Weert. Na hun trouwen woon-

den ze in Budel aan de Grootshoterweg, daarna in Dorplein in de Rect. van Nestestraat (De Klèn Huuskes zeggen ze in Dorplein. Dit omdat ze lager zijn dan de huizen van de andere straten: St. Josephstraat, Liedekerkestraat en Sepulchrestraat). Zo'n 27 jaar geleden zijn ze naar Weert verhuisd, waar Marjan nog altijd woont.

9. Zdzislaw Marchel, geboren 31-7-1927. Marchel was in de oorlog tewerk gesteld in een fabriek. Ook hij kwam na de bevrijding in het bezettingsleger terecht. In 1947 kwamen Marchel en Bruno (zie 10), die als metselaar werkte en Karel (niet op de foto), die aan de ovens werkte, als eerste Polen bij de zinkfabriek werken. Zij hebben niet zoals de anderen eerst in de mijnen gewerkt. Zij meldden zich 8 november 1947 bij de zinkfabriek. Marchel is hier blijven werken tot aan zijn pensioen. Marchel heeft als elektricien bij de ATD gewerkt, zowel op het oude en nieuwe fabriek en tussendoor heeft hij ook meegewerkt met de opstart van Zinc-Organon (nu Allied Signal). Hij trouwde met Betsie Brankaert van Weert. Zij hebben altijd in Dorplein gewoond, nu in de Liedekerkestraat.
10. Bruno Bozerocki. Bruno is na enige jaren naar Amerika geëmigreerd. Getrouwd met To Aspers, zuster van Gerda, getrouwd met Marjan Milczarek (zie nr. 8).
11. Stany Szkudlarek. Is naar Frankrijk vertrokken.
12. Eddy Osinski, geboren 22-11-1923. In de oorlog was Eddy, evenals zijn broer bij een boer tewerk gesteld in de Elzas. Hij was schaapherder. Na de bevrijding kwam hij bij de Poolse divisie van het Engelse bezettingsleger, waarvoor hij een korte opleiding in Engeland heeft genoten. In 1947 kwam hij naar Nederland en werkte eerst bijna een jaar in een mijn in Limburg, voordat hij in 1948 bij de Zinkfabriek kwam te werken.

Hij heeft op het oude fabriek al die jaren gewerkt als chargeman en op de nieuwe fabriek in de gieterij. Hij is er tot aan zijn pensioen gebleven. Eddy is degene die enige maanden geleden op de TV te zien was in een programma over Dorplein. Het is een tevreden en vrolijke man, die bij de geringste aanleiding begint te jodelen of te zingen. "Mama" is zijn lievelingslied. Als je met hem praat, gebruikt hij nogal veel het woord "potverdomme", zonder het te beseffen en vooral als hij wat opgewonden raakt of snel iets wil vertellen. Blijkbaar, en dat heb ik al vaker gemerkt, is dat een soort stopwoord dat als een van de eerste woorden wordt overgenomen. Eddie trouwde met Netje Bergs van Hamont, geboren in Dorplein. Zij wonen in de Sepulchrestraat.

Het echtpaar Osinski heeft twee kinderen, die getrouwd zijn en allebei nog in ons heemgebied wonen, zodat deze naam hier niet verloren gaat.

Eddy Osinski zingt "Mama"

- 13 Adam Baranek. Dit is niet zijn eigenlijke naam, maar zijn bijnaam. Het betekent schaap of schaapje. Dit vanwege zijn enorme haardos. Adam is na enige jaren terug gekeerd naar Duitsland.
- 14 Jozef Jankowski. Jozef is naar Amerika geëmigreerd.
15. Theo (Tadeusz) Jawulski, geboren 22-7-1925 en overleden op 7-3-1997 en begraven op het kerkhof in Dorplein. Theo moest in de oorlogsjaren op een fabriek in Duitsland werken. Ook Theo kwam in 1947 voor ongeveer 8 maanden op een mijn in Limburg te werken. In 1948 kwam hij te werken op de Zinkfabriek, in eerste instantie als chargeman, maar later

als tuinman van Delhaize. Daarna is hij bij Coveco (slachterij) in Weert gaan werken. Theo trouwde met Mia Fieten van Soerendonk. Na hun trouwen woonde ze eerst op Schoot, daarna aan de Kempen (grensovergang bij het kanaal) en vervolgens aan de Ant. Stevenslaan in Dorplein.

Theo Jawulski

16. Richard Krajewski. Is naar Duitsland vertrokken.
17. Henryk. Ook naar Duitsland vertrokken.
18. Woitek. Evenzo naar Duitsland vertrokken.

In totaal hebben er plusminus 35 Polen bij de zinkfabriek gewerkt. De meesten zijn maar enkele jaren gebleven. Ze hadden de vrijheid om naar een ander land te emigreren. Zodoende zijn er nogal wat geëmigreerd naar Amerika en Frankrijk. Een aantal is teruggegaan naar Duitsland.

Op het kerkhof ligt één Pool begraven die niet op de foto staat. Het is: Stanislaw Szczepanik, geboren 6-4-1921 en overleden op 1-1-1953. Stani is onder een trein gekomen. Hij kon de verschrikkelijke gebeurtenissen, die hij in de oorlog heeft meegemaakt, mentaal niet verwerken.

Na pater Piotr zijn er nog andere aalmoezeniers geweest voor de Polen. Dat blijkt uit het volgende. In 1958 vroeg de aalmoezenier voor de Polen,

*Het graf van Stanislaw Szczepanik
in Dorplein*

Ks. Aleksander Mossor aan de directie van de N.V. Kempensche Zinkmaatschappij "Zincs de la Campine" in Budel om een bijdrage om een scooter te kunnen kopen. Hij was aalmoezenier onder de Polen in Brabant, Zeeland en Noord-Limburg en moest daarom grote afstanden overbruggen om op de verschillende plaatsen de H. Mis te lezen en bezoeken af te leggen. Hij moest reizen per trein, bus, fiets en te voet hetgeen nogal tijdrovend was. Waarschijnlijk heeft hij als bijdrage f 20,- ontvangen. Verder hadden de Polen geen aparte bijeenkomsten. Natuurlijk spraken ze, vooral in de beginperiode, vanwege de taal, veel met elkaar. Als ze dat doen is er werkelijk niets van te verstaan. De Polen waren, voordat ze getrouwd waren, allemaal gehuisvest in de kantine van de zinkfabriek. Ze werkten allemaal op de fabriek, waar ze redelijk verdienden en daar ze relatief weinig hoefden te betalen voor kost en inwoning, hadden ze nogal wat geld te verteren. Degenen die hier bleven, zijn ook allemaal getrouwd met vrouwen uit de omgeving. Na hun trouwen gingen ze uit de kantine. Ze zijn goed geïntegreerd in de Dorpleinse gemeenschap en hebben daar meegedaan met het sociale leven. Degenen die hier gebleven zijn, zijn allemaal geneutraliseerd tot Nederlander. Typisch is dat de Polen allemaal heel goed de eetbare paddestoelen weten te vinden in de natuur en goede vissers zijn. Ze hebben dat blijkbaar meegekregen vanuit hun jeugd. Natuurlijk weten we dat ze afkomstig zijn van Polen en in gesprekken worden ze wel aangeduid als bijvoorbeeld: Eddy of Theo de Pool. In Dorplein wonen er nog maar twee. Door de oorlog en het tekort aan arbeidskrachten na de oorlog zijn deze Polen dus in Dorplein verzeild geraakt. Maar na al die jaren horen ze gewoon bij ons. Trouwens door de contacten die er later weer met het thuisland waren, bijvoorbeeld de bezoeken aan familie en kennissen en vakanties, zijn er weer jongens van Dorplein in contact gekomen met Poolse meisjes, hetgeen tot enkele huwelijken geleid heeft.

Met dank aan de Poolse informanten
Harrie Jaspers